

Sto let Frischaufovega doma na Okrešlju

✍ Marijan Pušavec¹

Frischaufov dom na Okrešlju. Razglednico je izdala Savinjska podružnica SPD. Matjaž Deržaj, Planinski pozdrav, Mladika, Ljubljana 1993.

Na spodnjem robu krnice Okrešelj, na ledeniškem skalnem grebenu, ki v visokem skoku pada v Logarski Kot, stoji na nadmorski višini 1378 m planinska koča, ki je zaradi bližine Logarske doline med najbolj obiskanimi v slovenskih gorah. V zaledju koče se razteza uravnani del krnice, okrešeljjska trata, katere zgornji del obkrožajo veličastna ostenja Turske gore, Štajerske Rinke, Križa in Mrzle gore – pogled, ki je med najlepšimi v naših gorah. Nič nenavadnega

ni, da je privlačna in za planinsko gradnjo varna lokacija tako močno pritegnila pionirja v odkrivanju Savinjskih Alp, Johanna Frischaufa, da je v času svojega sistematičnega odkrivanja savinjskih gor (v letih 1874–1878) dal na svoje stroške postaviti leseno kočo, ki predstavlja predhodnico današnjega Frischaufovega doma na Okrešlju. Ne bi bil mogel bolje izbrati. Iz doline, od mesta, kjer je danes parkirišče za avtomobile in avtobuse, je mimo slapa Rinke do koče samo slabo uro zmerne hoje. Od koče naprej pa so na izbiro poti, ki planinca povedejo na Kamniško sedlo ali na jezersko stran k Češki ali Cojzovi koči ali čez Savinjsko sedlo celo do avstrijske koroške

¹ Skrajšan prispevek, ki je bil objavljen v zborniku Stoletje Frischaufovega doma na Okrešlju septembra 2008 v Celju. Objavljeno z dovoljenjem avtorja in izdajatelja.

Bele. Zaradi takih danosti je Frischaufov dom točka, na kateri se srečujejo gorenjski, koroški in štajerski planinci, ki imajo vsi svoj vrh v eni od treh sester: Štajerski, Kranjski in Koroški Rinki.

Prva koča v upravljanju društva Ö-DAV

Frischauf je dal tu postaviti leseno postojanko l. 1876, leto poprej na Korošici, eno postojanko pa na gorenjski, kokrski strani nad Suhadolnikom, od katere pa so danes žal ostali samo zaraščeni kamniti temelji. Bržkone so te koče služile kot zavetišče in prenočišče predvsem prvim pristopnikom v savinjske gore in seveda Frischaufu, kadar je raziskoval te kraje. Graški univerzitetni profesor je s tem dejanjem tudi daljnosežno zastavil planinsko »turistiko«, ki se je v polnem razmahu razvila v naslednjem stoletju po koncu prve svetovne morije.

Frischauf je dal postojanko na Okrešlju v upravo avstrijsko-nemškemu planinskemu društvu (Ö-DAV), ki pa je slabo skrbela zanjo, tako da je bilo profesorja nemalokrat sram, in je sam nabiral sredstva za njeno vzdrževanje. Problem se je še bolj zaostрил po letu 1893, ko je bilo ustanovljeno Slovensko planinsko društvo (SPD), katerega častni izvoljeni član je postal, in njegova savinjska podružnica. Takrat so spodnještajerski Nemci in njihovi pristaši svoj »kulturni boj« s Slovenci in slovenstvom zanesli tudi v tako rekoč deviška prostranstva savinjskih gora. Izobraženemu profesorju, ki je bil povrh vsega še velik humanist, je šlo to hudo v nos, vendar je s svojimi stališči lahko vplival le med akademskimi krogi, naščuvanih in prenapetih »vojščakov za nemštvo« se njegove blagohotne misli niso dotaknile.

Ob ustanovitvi Savinjske podružnice SPD jeseni 1893 je njen pobudnik, ustanovni član in dolgoletni predsednik ter kasneje častni predsednik, gornjegrajski nadučitelj Fran Kocbek, upal, da bo Ö-DAV koči na Okrešlju in Korošici prepustilo Savinjski podružnici SPD. To se žal ni zgodilo in že leta 1894 je v bližini Korošice, na Molički planini, zrasla prva slovenska koča v Savinjskih Alpah – pesnik Anton Aškerc, ki je takrat kaplanoval v Mozirju, je predlagal poimenovanje po Kocbeku, kar se je uresničilo in kar se je potem preneslo na kočo na Korošici – Kocbekov dom.

Leta 1894 je Savinjska podružnica SPD zaprosila ljubljansko škofijo, ki je bila lastnica celotnega Okrešlja, naj ji dovoli postaviti kočo, stavbo z dvema sobama in kuhinjo. Odgovor škofije je bil negativen, predlagali pa so, naj se Savinjska podružnica pogodi z

Ö-DAV za povečanje že obstoječe koče, saj bi gradnja popolnoma nove koče terjala preveč škofijskega lesa (takratni gornjegrajski oskrbnik škofijskih posesti Hofbauer je bil pač na nemški strani).

Pet let kasneje je Savinjska podružnica SPD glede na to, da škofija še vedno ni bila pripravljena prodati zemljišča na Okrešlju, ubrala drugačno taktiko: od škofije je vzela zemljišče v kratkoročni najem. Že isto leto so postavili leseno kočo za delavce, ki so naslednje leto nadelovali pot s Skute na Mlinarsko sedlo. Ob njej so uredili celo majhno kovačijo, ki jim je še kako prav prišla v letih 1905–1907, ko so nadelovali pot na Kamniško sedlo. Naj omenimo za tiste čase pravo planinsko mojstrovino. Leta 1894 je Savinjska podružnica nadelala novo pot na Okrešelj. Prvotna pot, ki jo je nadelala Ö-DAV, je šla desno od slapu Rinke, podružnica pa je nadelala pot, ki je še danes v uporabi. Najemnina je bila nizka, v najemni pogodbi pa je bilo določeno, da se sme svobodno pobirati tudi vejevje okoli koče za kurjavo in da ima škofijsko osebje po potrebi pravico do brezplačne uporabe koče. Ko je koča pogorela, so jo obnovili.

Snežni plaz je leta 1907 odnesel tako nemško kot slovensko kočo. Iz ostankov je Ö-DAV postavila »zasilno hišico«, saj na kaj več, glede na to, da je bila lastnica zemljišča škofija, niso mogli upati. Priložnost je izkoristila Savinjska podružnica, ki se je znova obrnila na škofijo, in ta je le pristala, da se na Okrešlju zgradi mogočen planinski dom, ki bo nosil ime po Johannesu Frischaufu – tako se bo počastilo ime pionirja Savinjskih Alp, ki si je dolgo vroče želel, da bi na Okrešlju stala moderna planinska koča, ki naj bi jo zgradila Savinjska podružnica SPD. Škofija je šla tokrat zelo na roke, saj je privolila v desetletno najemno pogodbo, povrh vsega pa je dala brezplačno na razpolago les, potreben za gradnjo.

Leta 1907 začetek gradnje moderne planinske koče

Stavbišče za novo kočo je načelnik Savinjske podružnice Kocbek izbral na veliki ledeniški moreni, kjer naj bi bila varna pred plazovi. Načrt zanjo je naredil inženir Skaberne iz Ljubljane, gradnjo pa je prevzel France Piskernik. Istega leta (1907) so izvedli pripravljalna dela, podružnica pa je začela z akcijo nabiranja sredstev in materiala za zahtevno gradnjo.

Kocbek se je iznajdljivo domislil, da bi podružnica pripravila t. i. Planinski sejem, katerega čisti dobiček bi šel za Okrešelj. In res, v prvih dneh septembra

1907 so na planoti pri sv. Frančišku nad Gornjim Gradom organizirali veselico, šaljiv planinski muzej, gledališko igro, šaljivo pošto, prodajo spominkov, razglednic (prve planinske razglednice je podružnica natisnila že leta 1900) in cvetja ... Kako velik je bil ta dogodek, zgovorno pričajo besede časnikarja, ki je vabil na »eno največjih letošnjih zabav na prostem«, na njej pa so »svirale« kar tri godbe.

Za gradnjo koče je znatno podporo Savinjski podružnici dal osrednji odbor Slovenskega planinskega društva, precej sredstev je prispevala Savinjska podružnica sama (zanimiv je podatek, da je imela podružnica v letu 1908 106 članov!), velik delež v denarju in materialu pa so prispevali Celjana Peter Majdič in dr. Josip Vrečko ter Norbert Zanier iz Št. Pavla, z oskrbo in prevozi pa največ Fr. Petek iz Ljubnega in H. Herle iz Solčave. Ob dograditvi je bil tloris koče 15 m v dolžino in 7 m v širino, spodnja četrtina stavbe je bila zidana, zgornje tri četrtine pa iz debelih macesnovih debel, znotraj obitih z deskami. V pritličju sta bili dve obednici, kuhinja z vzidanim štedilnikom in oskrbnikova soba ter shramba. V prvem nadstropju je bilo šest sob s petnajstimi posteljami – vojaške železne postelje z žičnatimi modroci in žimnicami. Na podstrešju je bilo na pogradih na voljo 21 žimnic. Vodo do doma so napeljali iz 350 m oddaljenega studenca. Časnikarsko poročilo je navajalo, da je stavba stala 18.000 kron.

Slovesna otvoritev nove koče je bila v nedeljo, 2. avgusta 1908. Napovedano je bilo veliko slavlje z veliko gosti in z bogoslužjem na prostem, ki naj bi ga vodil planinski pisatelj in duhovnik Janko Mlakar, a slabo vreme v soboto je mnoge odvrnilo, da bi se povzpeli na Okrešelj. Kljub temu se je zbralo okoli 150 ljudi, med njimi predsednik SPD-ja dr. Fran Tomišek, državna poslanca Ploj in Roblek in še mnogi zaslužni, da se je koča lahko zgradila v tako kratkem času. Slavnostni govornik je bil Fran Kocbek, po uradnem delu pa se je razvila živahna zabava. Ko se je okoli poldneva nebo razjasnilo, so se mnogi prisotni podali na krajše ture v okolici koče.

Prvi oskrbnik koče je bil France Piskernik, ki je sicer vodil gradnjo koče, še pred iztekom leta pa ga je zamenjal Fortunat Herle, ki je bil oskrbnik do l. 1915. Pri oskrbovanju gostov mu je pomagala kuharica. Že leta 1909 so v koči vzpostavili t. i. kočno knjižnico, za katero sta knjige darovala tudi znani ljubljanski založnik Schwentner in Zadržna trgovina iz Celja. Naslednje leto se je knjižnica povečala še za brezplačne časnike Slovenec, Narodni dnevnik

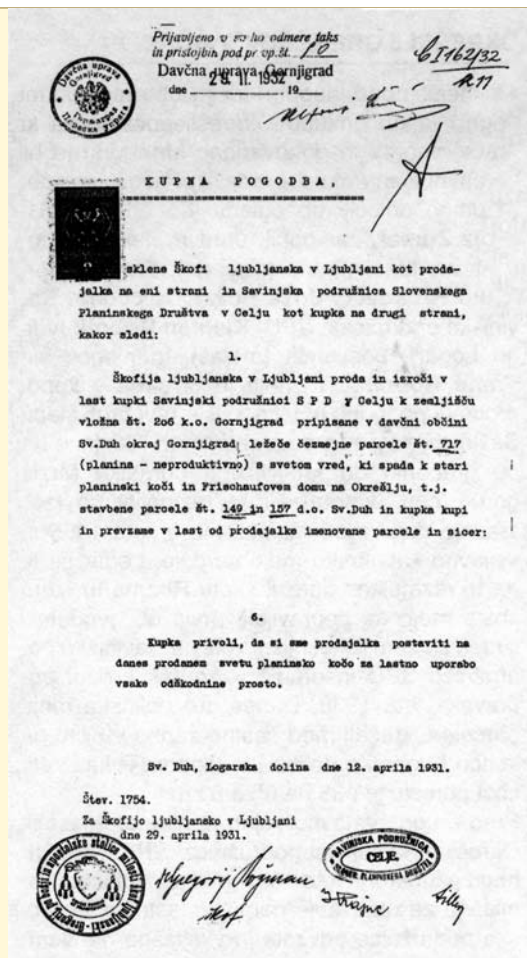

Koča DÖAV pred prvo svetovno vojno

in Straža, čez dve leti se jim je pridružil še Slovenski narod. V nadaljnjih letih se je število knjig vztrajno povečevalo. Glavna skrb je bila namenjena udobju gostov in izboljševanju bivalnih pogojev ter lepšanju okolice koče. Poročila pravijo, da so bili planinski turisti z domom in oskrbo v njem vsi po vrsti zadovoljni. Bilo pa jih je iz leta v leto več, leta 1914 so tako npr. zabeležili 574 vpisov v knjigo gostov, med njimi sta bila tudi dva Irca – sicer pa so bili obiskovalci v glavnem Slovenci, Nemci in Čehi. Dom je bil odprt glede na vremenske razmere; običajno od srede junija do začetka oktobra.

Koča postaja pretesna ...

V novi državi Kraljevini SHS je obisk Okrešlja v primerjavi z obiskom pred prvo vojno narasel skoraj za 100 %, tako da je bila v koči včasih taka gneča, da sta se na eni postelji stiskala po dva planinca. Zaradi tega so se odborniki Savinjske podružnice odločili, da bodo v nekdanji nemški koči uredili depandanso za dijake, ki so v vedno večjem številu začeli zahajati v slovenske gore – vanjo so namestili žimnice. V dvajsetih letih preteklega stoletja je čez poletje koča pritegnila mnogo planincev, knjiga vpisov je že l. 1922 beležila več kot 1000 obiskovalcev, ki jih je bilo iz leta v leto več, tako da je bila koča vedno

Fotokopija kupne pogodbe za nakup parcele na Okrešlju

prenapolnjena. Kočo je s hrano, pijačo in drugimi potrebščinami oskrboval (znosil na Okrešelj) Anton Herle iz Solčave, oskrbnica pa je bila »hudičevo fejšt ženska« Marička Kladnik iz Luč, zaradi katere je tudi načelnik Kocbek pogosto prihajal na Okrešelj; ko je porodila nezakonskega sina, se je umaknila v dolino, zamenjal pa jo je Jaka Robnik, ki je bil oskrbnik Frischaufovega doma do začetka druge vojne, v kuhinji pa mu je pomagala žena Notburga. Vsa leta je imel dom težave z vodovodom, saj so lesene žlebove, po katerih je bila voda speljana od 350 m oddaljenega studenca, vsako pomlad poškodovali snežni plazovi; dogodilo pa se je kakšno leto, da so nepridipravi ali planinci v stiski vlomili v kočo, popili vino in pokurili drva. V zgodovini koče je pomembno leto 1932, ko je Savinjska podružnica SPD od ljubljanske škofije odkupila 428 hektarov planine Okrešelj in začela resno razmišljati o po-

večanju in moderniziranju koče, saj je tisto leto število obiskovalcev koče preseglo številko 2000. V tridesetih letih preteklega stoletja so zabetonirali vodno zajetje, do koče so speljali pocinkane cevi, ki so jih vkopali v zemljo, zemljišče na planini pa so pogozdili z macesnom. Ob 30. obletnici doma so kočo temeljito prenovili, pripravljene pa so že imeli načrte za povečanje koče, ki pa so jo celjski planinci dočakali šele leta 1962.

Ob 30. obletnici odprtja Frischaufovega doma so 4. septembra 1938 na Okrešlju organizirali veliko slovesnost, ki se je je udeležilo nekaj sto planincev. Slavnostni govornik je bil dr. Jože Pretnar, predsednik Slovenskega planinskega društva, slovesnosti pa je sledila maša na prostem. Zadnja leta pred drugo svetovno vojno je Okrešelj z zaledjem pridobil status nacionalnega krajinskega parka, ki ga je v socialistični Jugoslaviji leta 1947 potrdila tudi nova oblast.

Med vojno je bil dom zaprt in ob koncu vojne izropan (nekaj inventarja je uspel rešiti oskrbnik Robnik na svoj dom in ga je po vojni prenesel nekaj na Mozirsko kočo in Kočo pod Raduho, nekaj pa tudi na Okrešelj), vendar je ostal cel in tako rekoč nepoškodovan.

Po letu 1945 je bil Okrešelj s svojim zaledjem v precej neugodnem položaju zaradi bližine jugoslovansko-avstrijske meje. Dokler meje niso bile dorečene, se je dalo priti nanj samo s posebno dovolilnico okrajnih oblasti. Ko so se zadeve uredile, je bilo planincem z žigosano člansko izkaznico in fotografijo omogočeno, da so se v širšem obmejnem pasu gibali prosto, dokončno pa se je gibanje v širšem obmejnem in stometrskem obmejnem pasu sprostilo šele l. 1967.

Danes seveda takih zadreg planinci ne poznamo več. Zaradi tega, in ker je bilo Planinsko društvo Celje, naslednik Celjskega odseka Savinjske podružnice SPD, lastnik več koč, ki so bile bolj na udaru planincev (Mozirska koča, Korošica ...), se je otvoritev Frischaufovega doma v socialistični Jugoslaviji zavlekla vse v leto 1950. Aprila tega leta so se odborniki PD Celje s svojim predsednikom, profesorjem Tinotom Orlom, na čelu odpravili na Okrešelj na ogled in oceno stanja v koči in okolici. Dolgoletni oskrbnik koče Jaka Robnik se je s sodelavci že maja 1950 vrgel na delo in s pomočjo požrtvovalnih prostovoljcev 10. junija dom spet izročil planincem. Na otvoritev je prišlo okoli 100 planincev, večinoma Celjanov, medtem ko s kranjske strani, ki je pred vojno prispevala okoli dve tretjini obiskovalcev, ni bilo nikogar

(zaradi prej omenjenih strogih predpisov o gibanju v obmejnem pasu). Za zagon Okrešlja je PD Celje tega leta prejelo subvencijo Planinske zveze Slovenije, vendar je koča vse do leta 1953 izkazovala deficit. Tega leta so v koči beležili skoraj 6000 obiskovalcev in dom je prvič po novem odprtju posloval z dobičkom. Kot zanimivost velja povedati, da so v tistih časih skrbno vodili evidenco obiskovalcev, ki so jo delili na tri skupine: prebivalci Ljudske republike Slovenije, prebivalci ostalih ljudskih republik in inozemci. Te so potem vodili po spolu, moški in ženske, nadaljnje kategorije obiskovalcev koče pa so bile: delavci, kmetje, uradniki, dijaki, delovna mladina in ostali. Daleč največje število obiskovalcev je predstavljala kategorija uradnikov in to pri obeh spolih, sledili so dijaki, potem delavci, najmanj je bilo kmečkih ljudi.

Dom je bil tradicionalno odprt od srede junija do začetka oktobra. V domu so v petdesetih letih organizirali tečaje za plezalce in gorske reševalce, ob 50. obletnici doma pa so 15. junija 1958 organizirali planinski tabor, ki se ga je udeležilo 170 planincev.

Ideja o izgradnji nihalne kabinske žičnice propadla

Ves povojni čas so odborniki PD Celje intenzivno razmišljali o že pred drugo vojno načrtovanem povečanju doma. Zaradi neugodnih gospodarskih razmer in težav pri najemanju posojil se je projekt zavlekel v konec petdesetih let. S sodelovanjem Gozdnega gospodarstva Nazarje so l. 1959 iz kota Logarske na Krnico naredili tovarno žičnico, obnovljeni Frischaufov dom pa so 24. septembra 1961 predali v uporabo planincem. Obnova, kakor si jo je zamislil arhitekt Hartman, in so jo vodili J. Bučar, E. Jurhar in V. Flis, je stala takratnih 20 milijonov dinarjev. Poleg izboljšanih bivalnih in oskrbovalnih razmer se je kapaciteta prenočišč povečala na 104. Število prehodnih obiskovalcev je strmo naraščalo, že leta 1964 je statistika beležila okoli 16.000 obiskovalcev, pet let kasneje pa že 25.000 – številka, ki je Frischaufov dom je številu dnevnih obiskovalcev uvrščala med najbolj priljubljene planinske postojanke v slovenskih gorah.

Ob graditvi »novega Okrešlja« se je pojavila ideja o izgradnji nihalne kabinske žičnice – predvsem za smučarje v spomladanskem času. Ideja je dobila vsa potrebna soglasja, narejen je bil investicijski program njene izgradnje, po katerem naj bi žičnica imela

Novi Frischaufov dom na Okrešlju, obnovljen v letih 1959–1961

dve kabini za dvanajst oseb in bi s hitrostjo 8 m/s premagala 873 m dolžine in 363 m višine, vendar je takratna politika ukinila okraje in z njimi vred so propadli tudi mnogi mogoči in dolgoročni načrti. Dom potem nekaj časa ni bil deležen posebne pozornosti, gospodarska aktivnost PD Celje je bila osredotočena predvsem na adaptacijo Kocbekovega doma na Korošici, ki se je zaključila leta 1973. Okrešelj je po dobrem desetletju po obsežni prenovi počasi že klical po temeljitejšem vzdrževanju, a je skromno adaptacijo dočakal šele leta 1983. V takratnem obdobju pa so se pojavile nepričakovane težave z delavci, ki bi bili pripravljeni za določen čas prevzeti v oskrbovanje planinske postojanke, saj so se raje zaposlovali v hitro rastoči industriji v dolini, kjer so bile sobote, nedelje in prazniki prosti. Zaradi tega je bilo PD Celje prisiljeno dati kočo v pavšalni zakup.

Podobo, kakršno ima Frischaufov dom danes, je dobil v letih 1988–1991, načrt zanj pa je bil sklenjen leta 1987. S široko akcijo nabiranja sredstev med gospodarskimi podjetji v celotni Savinjski dolini in Celju ter s prostovoljnimi prispevki posameznikov je PD Celje uspelo dom temeljito obnoviti. Prenovljeno

Frischaufov dom danes Rok Volfand

kočo so 15. avgusta 1992 slovesno odprli. V zadnjem desetletju preteklega stoletja so elektrificirali spodnjo postajo tovarne žičnice, oskrbeli ekološko, t. i. suho stranišče, zgradili tropreklatno greznico, namestili fotovoltaične celice in začeli z ločevanjem odpadkov. PD Celje je v tem času uspelo rešiti lastniški spor s Planinsko zvezo Slovenije, saj je dom z upravnim odlokom v petdesetih letih preteklega stoletja prešel na republiško zvezo, čeprav je bil ves čas dejansko v celjskih rokah, ne nazadnje je Savinjska podružnica SPD leta 1932 od ljubljanske škofije odkupila zemljišče, na katerem stoji planinski dom.

Stoletnik danes

Stoletnik je danes v dobri kondiciji in še vedno močno priljubljen med planinci – za leto 2007 statistika beleži okoli 15.000 obiskovalcev, ki jim je dom na voljo od konca aprila do konca oktobra, ob lepih koncih tedna pa tudi jeseni in pozimi. Osebe doma lahko hkrati poskrbi za 150 gostov, v njem lahko prespi 80 planincev. Skratka, pravcati hotel sredi neokrnjene sredogorske pokrajine, ki ima pred podobnimi to prednost, da se je treba od njega povzpeti peš. Dom je tako rekoč nepoškodovan preživel

štiri politične sisteme, dve svetovni moriji in nudil zavetje in počitek tisočim in tisočim obiskovalcem savinjskih gora, jih nahranil, ogrel, ponudil streho nad glavo ... Njegovi vsakokratni upravljalci so se pokazali kot odgovorni ljudje, ki so se znali prilagoditi potrebam časa in so sledili razvoju planinstva v današnje moderne čase, ko se mnogi pred to modernostjo zatekajo tudi v planinski svet. Ideja njegovih utemeljiteljev, Johannesa Frischaufa in Frana Kocbeka, se je izkazala za daljnosežno vizijo, ki se nam danes zdi nekaj popolnoma samoumevnega. Morda bo pričujoči spis kaj prispeval k vedenju, da samoumevnost nikakor ni sama po sebi umevna, ampak je za njeno podobo stala stotnja znanih in anonimnih posameznikov, ki so iz ljubezni do gora in iz narodnostnega prepričanja pripomogli, da je stoletnik čil in zdrav ter pripravljen, da sprejme nove in nove planince.

P. S.: Ob pregledovanju virov za prispevek se mi je zdel nadvse zanimiv podatek o različnih nadmorskih višinah Frischaufovega doma. Vsaj tri se namreč pojavljajo v različnih obdobjih: 1378 m, 1396 m in celo 1400 m. Glede na razvitost današnje geodetske tehnike in priprav za določanje višine morda ne bi bilo napačno, da bi nadmorsko višino, na kateri se nahaja Frischaufov dom, izmerili še enkrat – naj se ve, kako visoko stoji stoletnik ob svoji častitljivi obletnici.

Viri:

- Janko Orožen: Iz zgodovine PD Celje. Celjski zbornik 1973–74, Celjski zbornik 1977–81.
- Andreja Rihter: Planinske koče. V: Nazaj v planinski raj. Celje, 1993.
- Zoran Tratnik: Organizacijski razvoj in gospodarska dejavnost Savinjske podružnice SPD in PD Celje. V: Nazaj v planinski raj. Celje, 1993.
- Dušan Gradišnik: Planinsko društvo Celje v letih 1945–1985. V: Nazaj v planinski raj. Celje, 1993.
- Edi Mavrič: Franc Kocbek, Aljaž Savinjskih Alp. Gornji Grad, 2002.
- Peter Ficko: Kamniške in Savinjske Alpe. 3. poprav. izdaja. Ljubljana, 1982.
- Arhiv PD Celje.
- Planinski vestnik, 1895–2008.
- Domovina, 1907–1908.